

ISBD(CF) - NOVI MEDNARODNI STANDARD ZA BIBLIOGRAFSKI OPIS RAČUNALNIŠKIH DATOTEK

Zlata DIMEC, Narodna in univerzitetna knjižnica,
Ljubljana

0. Uvod in definicije

Po prvem osnutku iz leta 1988 je lani izšel nov standard za bibliografski opis računalniških datotek - ISBD(CF). Prevod bomo, upam, dočakali v prihodnjem letu, dotlej pa naj ta zgoščena predstavitev njegovih značilnosti služi kot začasni pripomoček katalogizatorjem pri obdelavi tovrstnih publikacij.

ISBD(CF) je namenjen obdelavi monografskih računalniških datotek dveh vrst:

- podatkov (= informacij v obliki števil in/ali črk, znakov)
- programov (= navodil za izpeljavo določenih operacij, vključno s tistimi za obdelavo podatkov).

ISBD(CF) zajema monografske publikacije, ki jih lahko uporabljamo le s pomočjo osebne računalnika ali terminala in izidejo v obliki računalniških kaset, disket itd., pa tudi tiste, ki fizično niso neposredno dostopne, ampak le on line ali na trdem disku osebne računalnika.

Tovrstne publikacije je doslej zajemal ISBD(NBM). Ko je IFLA začela pripravljati revidirane izdaje ISBD(M), ISBD(S), ISBD(CM) in ISBD(NBM), je prišlo do odločitve, da se za računalniške datoteke izdela poseben standard. V okviru ISBD(NBM) pa ostajajo kompleti, ki vključujejo tudi tovrstno gradivo (multimedialne publikacije), pa tudi npr. programirane igre, za katere ne potrebujemo računalnika.

ISBD(CF) je usklajen z vsemi spremembami iz let 1987-1988, ko so izšle nove izdaje zgoraj omenjenih štirih standardov. S temi novostmi (gre predvsem za uvedbo skupnega in podrejenega naslova) se tu ne bomo ukvarjali, ker so opisane v članku Alenke Kanič Nekaj sprememb ISBD(M) v prvi letošnji številki Knjižnice. Osredotočili se bomo le na značilnosti, ki jih prinašajo posebne lastnosti obravnavanega gradiva.

Prva posebnost je že določitev predpisanih virov za posamezna območja bibliografskega opisa. Načeloma imajo prednost t.i. notranji viri - podatki, ki jih najdemo, ko publikacijo priključimo na ekran. Naslovni ekran (= title screen), glavni menu in pregled programskih ukazov so najpogostejši viri podatkov. Če se podatki iz teh virov med seboj dopolnjujejo, jih štejemo za skupni vir. Seznam (direktorij) datotek lahko služi le kot vir podatkov za njihov obseg in datum nastanka.

Če notranji viri ne zadostujejo za popis, se odločimo za zunanje vire podatkov v tem vrstnem redu:

- nalepke na fizičnem nosilcu publikacije;
- spremno gradivo in ovoj.

Predpisani vir podatkov za 1., 2., 4. in 6. območje bibliografskega opisa je notranji vir podatkov. Podatke, ki jih zapišemo v teh območjih, pa jih ne najdemo v predpisanem viru, zapremo v oglate oklepaje. Podatke v 3., 5., 7. in 8. območju lahko vzamemo iz kateregakoli vira.

V opombah *vedno* zabeležimo vir stvarnega naslova in vir podatka o izdaji, če se le-ta razlikuje od vira naslova.

1. območje

Neobvezni element 1. območja je splošna oznaka gradiva, ki se v skladu z novimi izdajami ISBD beleži vedno za *prvim* naslovom. Izraz v jeziku katalogizacijskega centra pišemo v oglatih oklepajih. V slovenščini uporabljamo izraz [Računalniška datoteka].

Pri navajanju odgovornosti načeloma upoštevamo vse individualne osebe ali korporativna telesa, ki so prispevala k intelektualni ali umetniški vsebini opisovane enote. To so lahko pisci, programerji, raziskovalci, likovni umetniki, skladatelji ... katerih prispevek je vključen v enoto, bodisi neposredno (avtor besedila, urednik, ilustrator) ali posredno (avtor dela, po katerem je bil narejen program).

V navedbo odgovornosti vključujemo tudi korporacije ali individualne osebe v vlogi sponzorjev.

2. območje

Navedbo izdaje sestavljajo izrazi, ki se nanašajo na:

- vse izvode enote, ki prinašajo podatek o izdaji;
- vse izvode enote, ki se po intelektualni ali umetniški vsebini razlikujejo od drugih izvodov v enaki fizični obliki, ne glede na to, ali prinašajo podatek o tem ali ne. To je bolj splošna definicija; pri publikacijah, ki jih pokriva ISBD(CF), gre za novo izdajo, če se podatki na datoteki dodajajo ali brišejo ali pri spremembi programskega jezika. Če vsebinsko enaka publikacija izide v inačicah za različno strojno opremo, gre za različne izdaje. Sprememba *samo fizične oblike* nosilca publikacije (v istem programskem jeziku, za isto strojno opremo) pa ni definirana kot nova izdaja (npr. alternativna oblika na kaseti in disketi).

Navedba izdaje vključuje izraz izdaja oz. ustrezen izraz v drugih jezikih ali soroden izraz kot npr. verzija (= version); ISBD(CF) našteva še angleške izraze level, release in update. Skupaj z enim od teh izrazov se lahko pojavlja zaporedna številka (npr. 2nd edition), datum zadnjega ažuriranja (npr. update March 1991) ali drug izraz, ki nakaže razliko od prejšnje izdaje (npr. nova izdaja).

Navedbo izdaje pišemo kot pri vseh ISBD. Če se podatek o izdaji pojavlja samo v spremnem gradivu in ne na enoti sami, ga prepišemo kot navedbo izdaje (seveda v oglatih oklepajih) le, če je jasno razvidno, da se nanaša na računalniško datoteko samo in ne na priloženo dokumentacijo.

3. območje

Območje posebnih podatkov o računalniških datotekah se uporablja obvezno za datoteke, ki so le posredno fizično dostopne (angleški izraz remote access pove najbrž več kot slovenska opisna definicija). Gre za datoteke, ki so shranjene na trdem disku pri mikroračunalnikih ali na disku večjega računalnika, dostopne preko terminala). Pri takih datotekah 3. območje nadomešča fizični opis (5. območje), ki ga v tem primeru izpustimo, saj fizičnega nosilca publikacije v bistvu nimamo (kar utegne narediti pravo revolucijo v knjižničnem poslovanju, če pomislimo samo na inventarizacijo gradiva, a o tem raje kdaj drugič).

Uporaba 3. območja ni obvezna za datoteke na disketah, računalniških kasetah, CD-ROMih ...

Tretje območje bibliografskega opisa pri ISBD(CF) sestavljata dva elementa, pri katerih uporabljamo jezik katalogizacijskega centra, torej slovenščino:

- *obvezno* oznaka datoteke

- neobvezno njen obseg

Način zapisa 3. območja po ISBD(CF):

- Vrsta datoteke
- Vrsta datoteke (obseg datoteke)

Če gre za dve različni vrsti, ju povežemo z besedo in / ali z ustreznim izrazom v drugih jezikih:

- Vrsta datoteke in vrsta datoteke
- Vrsta datoteke (obseg datoteke) in vrsta datoteke (obseg datoteke)

Za vrsto datoteke uporabljamo dva izraza: podatki (= data) in program(i) (= program(s)).

- Računalniški podatki
- Računalniški program(i)
- Računalniški podatki in program(i)

Pri obsegu datoteke (neobvezen element) v okroglem oklepaju pišemo:

- število datotek računalniških PODATKOV, za pripetim dvopičjem pa dodamo število zapisov (= records) in/ali bytov;
- število datotek računalniških PROGRAMOV, za pripetim dvopičjem pa dodamo število ukazov (= statements) in/ali bytov.

Primeri:

- Računalniški podatki (1 datoteka)
- Računalniški podatki (1 datoteka: 100 zapisov) . - Računalniški programi (2 datoteki: 1000, 1500 ukazov)
- Računalniški podatki (400 zapisov) in program (250 ukazov)

Število zapisov, ukazov in bytov lahko tudi ocenimo (pišemo npr. ca. 2000 bytov). Podatek o obsegu lahko navedemo tudi v opombah (npr. da se obseg datoteke spreminja).

4. območje

Kraj, ime založnika, leto izdaje ter neobvezno kraj, ime proizvajalca in leto proizvodnje navajamo enako kot pri ostalih ISBD.

5. območje

Fizični opis se uporablja samo za računalniške datoteke, shranjene na fizično oprijemljivih nosilcih kot so računalniške kasete, diskete ali CD-ROMi.

Če publikacija izide v različnih fizičnih oblikah, ki se lahko uporabljajo z isto strojno in programsko opremo, jih ISBD(CF) ne definira kot različne izdaje (glej 2. območje). Ponuja dva načina opisa:

- izdelava posebnega bibliografskega opisa za vsako fizično obliko;
- en bibliografski opis za vse alternativne fizične oblike, tako da izdelamo toliko fizičnih opisov, kolikor različnih fizičnih nosilcev imamo. Vsak fizični opis pri tem načinu pišemo v novo vrsto.

Drugi način se pojavlja tudi v ISBD(NBM) in ni novost, le da pri nas ni nikoli zaživel. Obnesti se utegne pri vnašanju tega gradiva v vzajemni katalog, ker omogoča prihranek pri številu zapisov.

Izraze za posebne oznake gradiva do izida prevoda ISBD(CF) lahko najdemo v priporočilih Terminološke komisije, objavljenih v 4. številki Knjižnice iz leta 1990.

Najbolj pogosti izrazi za posebne oznake gradiva:

računal. kaseta	- pri teh navajamo dimenzije le, če se razlikujejo od standardnih (7 x 11 cm)
disketa	- navajamo premer (in ne dimenzij ščitnega ovoja!)
CD-ROM	- navajamo premer

V okroglem oklepaju lahko navedemo vrsto strojne opreme, ki je potrebna za uporabo enote, npr.:

- 1 disketa (PC)

Podrobneje to opremo opišemo v opombi.

2. element 5. območja: Drugi fizični podatki

Tu navajamo značilnosti kot npr.:

- enostranska/dvostranska
- dvojna gostota
- programsko določeni sektorji
- prisotnost zvoka in/ali barv

Podatke navajamo, če so navedeni oz. razvidni iz enote.

Spremno gradivo (priročnik, dokumentacija, navodila za uporabo) je več ali manj nepogrešljiv dodatek tovrstnim publikacijam. V fizičnem opisu ga navedemo kot četrti element 5. območja (za dimenzijami, s presledkom, plusom, presledkom kot interpukcijo). Lahko pa se odločimo za alternativni način popisovanja spremnega gradiva, ki ga ISBD šteje že k stopenjskemu opisu, nam pa je znan v inačici E. Verone - pod glavnim opisom z dvema

črticama uveden popis spremnega gradiva, ki vključuje vsa zanj potrebna območja bibliografskega opisa.

6. območje

Podatke o zbirki in štetju navajamo kot pri ostalih ISBD.

7. območje

Opombe k bibliografskemu opisu navajamo na enak način in v enakem zaporedju kot pri drugih ISBD. ISBD(CF) ima v tem območju dve posebnosti:

- vedno se navaja vir naslova, ne glede na to, ali ga prepisemo iz predpisane ali sekundarnega vira;
- opomba o sistemskih zahtevah, potrebnih za uporabo enote (podatki o tem so vedno navedeni v spremni dokumentaciji), se zaradi preglednosti vedno piše na prvem mestu. Opomba uvaja izraz "sistemske zahteve", ki jih navajamo v naslednjem zaporedju: vrsta strojne opreme, kapaciteta pomnilnika, operacijski sistem, programska oprema (tudi programski jezik), potrebna dodatna oprema itd. Navedbe posameznih elementov ločimo med seboj s podpičjem in presledkom.

Primer:

- Sistemske zahteve: Apple II, II+; 48K RAM; DOS 3.3; Applesoft BASIC

8. območje

Navajamo ISBN ali drugo (založniško) številko. Če je na enoti več števil (ki veljajo za različne založnike ali še za zbirko), navedemo najprej tisto, ki velja za enoto, ki jo opisujemo. Vsa pojasnila k posameznim številkam dodamo v okroglih oklepajih.